Limitele metodei în critica literară

Daniela PETROŞEL
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava
daniela.petrosel@gmail.com

Abstract: The paper questions the relevance and limits of critical approaches. Since each act of critical reading is a battle between the critic's commitment to the rigid principles of literary methods and the text's free will, literary criticism faces the menace of vanity, suspicion and futility . The innate instability of any literary text makes almost impossible the preservation of methodological coherence. In this context, the intricate relationships between literary history, literary theory and criticism configures a rather provocative epitome of Romanian literature.
Keywords: *critical approach, literary criticism, reception theory.*

Critica literară între vanitate, suspiciune şi sterilitate

O prelegere despre metodele criticii literare, despre continua ei căutare de sine – revelată, chiar deghizată în curentele criticii literare – poate fi acuzată în mod cert de o excesivă teoretizare; când ai de ales între materia vie a textului literar şi principiile aride ale metateoriei, cum ar putea fi vreodată teoria apetisantă? Cum ar putea fi ea plăcută cercetătorului, când ea este, cel mai adesea, un instrument ce permite textului să se etaleze. Muncind sagace în plan secund, teoria nu trăieşte decât prin derivare, trăieşte mai puţin pentru ea însăşi şi mai mult pentru obiectul ei de studiu, de ce nu, obiect de adoraţie. Dar totuşi, parcă nu m-aş grăbi să arunc definitiv teoria critică în coşul, nu neapărat de gunoi, dar în *recycle bin*-ul din care, la o adică, să poată fi recuperată. Nu aş arunca-o nici măcar în aceste vremuri în care teoretizarea excesivă pare a se construi, adesea, aproape în detrimentul textului literar. Şi, jucându-mă cu titlurile, vremuri în care *anatomia criticii* a devenit *autopsia ei* (*Literary criticism: an Autopsy*, by Mark Bauerlein, 1997). Iar textul literar riscă să fie abandonat tocmai pentru că teoria şi-a descoperit potenţialul de seducţie şi se prea poate să-şi fi dat seama că poate fi, în serii de oglindiri narcisiste, concomitent obiect şi subiect. Ca orice adjuvant obosit să trăiască în umbra eroului, ca orice minoritar sătul să asculte/de discursul majoritar, critica vrea, măcar ocazional, prim-planul.

Chestiunea actualităţii şi atractivităţii unui astfel de demers e cu atât mai problematică, de vreme ce (încă) actuala paradigmă postmodernă face, pare-se, inutilă activitatea de mediator între text şi cititor a criticului literar. După ce s-a tot vorbit despre *moartea literaturii,* iată că, explicabil, se vorbeşte şi despre *moartea criticii*. Într-un volum care pune extrem de tranşant această problemă, *The Death of the Critic*, Ronan McDonald leagă dezvoltarea instituţiei criticii literare de modernism; în vreme ce majoritatea textelor moderniste mizau pe obturarea sensului şi pe supracodificare, ele cereau o lectură

BDD-A28539 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:50 UTC)

explicativă şi ordonatoare pe care criticul literar – în dimensiunea lui esenţială de mediator cultural – era chemat să o furnizeze. Lectura critică devenea astfel o explicare a semnificaţiilor, dovedindu-şi utilitatea. Şi, evident, consolidându-şi vanitatea.

Scriitura postmodernă, în schimb, ridică altfel de provocări; pe de o parte, *criticfiction*-ul pe care îl cultivă chiar scriitorii postmoderni face aproape inutilă intervenţia exterioară a lecturii critice. Chiar şi când aceasta există, ea dublează, cel mai frecvent, dimensiunile metaliterare existente în text. Iar mult invocatul statut parazitar al criticii literare devine astfel dublu.

Pe de altă parte, literatura postmodernă în sine, deşi poate doar aparent, nu mai are nimic din elitismul declarat al celei moderne[1]; propunându-şi tocmai această eradicare a distincţiilor dintre cultura înaltă şi cea *pop*, postmodernismul ficţionalizează însăşi critica literară, integrând-o în seria uniformizatoare a discursurilor posibile. Acest lucru se observă în discursurile critice postmoderne sau/şi axate pe literatura postmodernă; ele nu mai oferă acele sintagme critice tari, *metafore critice* care să unicizeze cartea şi autorul. Dimpotrivă, sunt flamboiante şi narcisiste, jucăuşe şi lichide, cumva inutile în economia semnificaţiilor textului literar. Critica literară însăşi ajunge să fie citită ca o formă sofisticată – dar şi seducătoare – de literatură. Poate cultivarea acestui tip de discurs constituie una dintre cauzele ce au dus la negarea acerbă a importanţei instituţiei criticii literare. Căci un discurs interogativ şi ludic poate fi mai atractiv pentru cititorul actual, dar se prea poate să-şi constituie unicitatea tocmai prin ratarea menirii sale. Prin abandonul textului literar nu se naşte neapărat o critică mai vie, ci se construieşte un critic-scriitor mai seducător, ce renunţă la metodă şi judecata de valoare de dragul eseisticii. Iar critica, deşi seducătoare, trăieşte doar pentru ea însăşi şi devine sterilă.

Într-un fel, această devenire a discursului critic e normală; după tot ce ne-a învăţat poststructuralismul despre relativitatea conceptelor, indeterminarea sensurilor sau la(n)ţul semnificanţilor, e greu să mai ipostaziem criticul literar în imaginea vânătorului de sensuri; de vreme ce, ne învaţă inclusiv structuralismul, textul nu ascunde un sens pe care noi trebuie să-l căutăm, ci chiar căutarea noastră naşte sensuri, iar toate ezitările şi eşecurile noastre interpretative sunt generatoare de sens, atunci cum am putea să-i cerem criticului să restabilească armonia într-o lume structural haotică? O lume dominată de un haos ce nu este opusul ordinii, ci al previzibilului şi al univocităţii, al împărţirii fără rest şi al sensului ultim. Iar suspiciunea devine o a doua natură.

Dar, chiar dacă nu m-aş debarasa de, cum se zice adesea, demodata critică literară, m-aş întreba totuşi care este locul ei printre discursurile contemporaneităţii. Discursuri care ne vorbesc adesea despre fecundul/gravul melanj al umanului cu tehnologicul, despre erodarea sensibilităţii umane şi despre noua eră a postumanului ce stă să înceapă, dacă nu o fi început deja. În ce măsură controversele legate de reificarea textului sau, dimpotrivă, de redarea lui unui context social ce l-a generat (probleme surprinse la noi *in nuce* de polemica Gherea-Maiorescu – şi e remarcabil cum această primă polemică a criticii româneşti surprinde dilemele actuale de definire a textului literar, îl analizăm ca obiect, sau ca amplu raport cu realităţi istorice, economice, geografice etc.), în ce măsură aceste dileme mai au relevanţă când literaritatea însăşi tinde să intre în zodia digitalizării, iar noile mărci ale

[1] Multe nuanţări ar trebui aduse acestei idei referitoare la non-elitismul literaturii postmoderne; dacă, declarativ, ea pare a se apropia de publicul larg, refuzând cu ostentaţie să mai fie prizoniera turnului de fildeș modernist, în realitate, în egală măsură, cultivă un cititor livresc, încărcat de referinţe literare, capabil să facă necesarele conexiuni culturale; în absenţa unei astfel de lecturi, trăsături esenţiale ale postmodernismului precum *recontextualizarea*, *ironia și parodia* sau *decanonizarea* îşi pierd referentul.

BDD-A28539 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:50 UTC)

esteticului devin eminamente postumane, hibridizând creativitatea umană cu performanţele tehnologiei. Iar textul a ieşit din carte şi s-a destrămat/destrupat prin reţele electronice de pretutindeni şi de niciunde.

Am folosit termenul de *critică literară* evitând în mod deliberat altele două: *cercetare literară* şi *teorie literară*. Pe primul, pentru ariditatea lui. Textul viu nu se lasă cercetat, el nu este un simplu obiect supus investigaţiei, expus în insectarul istoriei literare. În egală măsură, şi el îşi interoghează cercetătorul, îi pune sub semnul întrebării adevărurile – cum altfel decât ultime – cu care criticul vine la întâlnire. Cercetarea literară nu presupune doar stricteţe în respectarea reţetarului, iar această fidelitate faţă de metodă nu este semnul valorii. Reţinem imaginea, extrem de plastică, pe care o lansează Terry Eagleton: „Critica literară este ca un laborator în care o parte a personalului stă îmbrăcată în halate albe la tablouri de comandă, în vreme ce alţii aruncă beţe sau învârt monede" [Eagleton, 2008: 228]. Vorbind despre metodă, vorbim despre oamenii în halate albe, poate chiar despre halatele lor, dacă mi-este permis – deşi mulţi dintre ei au cedat ispitei de a face câteva giumbuşlucuri, chiar purtând în continuare halatele albe. Despre cei care şi-au sacrificat adesea propria subiectivitate eseistică, de dragul ştiinţei literare. Sau poate doar au canalizat-o spre experimente critice care să consolideze (in)stabilitatea obiectuală a literaturii. Iar dacă laboratorul criticii literare permite coexistenţa acestor extreme – sterilitatea şi puritatea se combină cu hazardul, iar cuantificabilul este egal spectacularului –, nu este spre denigrarea heterogenităţii criticii, ci spre lauda complexităţii literaturii. Căci vorbim despre un obiect de studiu fundamentat pe serii de paradoxuri: stabil şi versatil, structurat şi des-centrat, ideal şi realizat la fiecare lectură, prezent şi totuşi absent prin căutarea la care ne obligă.

Celălalt termen pe care l-am evitat a fost *teorie literară*. Dacă în spaţiul anglo-american, metodele critice formează substanţa teoriei literare, la noi, acestea sunt mai degrabă variante de analiză, excepţii de la un canon interpretativ construit preponderent pe eşafodajul gândirii structuraliste. Structuralismul a intrat atât de bine în discursul critic românesc, încât nici nu-i mai simţim osatura ideologică, nici nu-l mai simţim ca fiind structuralist. El a ajuns să fie sinonim (parţial) cu teoria literară. Valorificat pentru dimensiunea lui didactic-clarificatoare, structuralismul, prin delimitările pe genuri şi specii, prin modelul comunicării propus de Jakobson şi prin arhitectura naratologică, se combină adesea cu teoriile lecturii şi cu tematismul de inspiraţie franceză. Foarte frecvente, din păcate, au fost şi lecturile marxiste, dar în cea mai inadecvată cheie de analiză. Şi îmi vin în minte interpretările reducţioniste, mai ales cele ale anilor '50, pe Caragiale – cu eternele lui satire adresa burgheziei – sau pe Eminescu, redus adesea la poemul *Împărat şi proletar*, evident doar cu versuri din discursul proletarului. O lectură autentic marxistă, în maniera în care o făcuse cu mult înainte Gherea, n-ar fi fost posibilă pentru că ea s-ar fi constituit, în cele din urmă, într-o formă de gândire politică, paralelă discursului oficial. Dacă ar fi să ne hazardăm în explicaţii, am găsi atât cauze vizibile, politice: structuralismul e suficient de *neutru* ideologic şi s-a putut strecura în perioada comunistă, spre deosebire de depravata şi putreda psihanaliză, sau de şi mai neavenita critică feministă. Cu siguranţă, şi criticii literari au preferat această abordare non-ideologică, neproblematică, centrată pe realitatea textului. Pe cele invizibile, putem doar să le bănuim, riscând un diagnostic: valorizarea expresivităţii şi structurii textului literar, într-o lume haotică politic.

Cât de utilă este, de fapt, metoda?

Dacă suntem de acord că critica literară este o ştiinţă, atunci înseamnă că rolul ei este să inventarieze în mod obiectiv datele textului, să selecteze anumite recurenţe tematice

BDD-A28539 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:50 UTC)

și expresive, să tragă nişte concluzii pe baza acestor observaţii. (Vorbim de ştiinţă în accepţiunea hard a termenului, nu problematizăm aici modul în care inclusiv limbajul ştiinţific este contaminat de morbul provizoratului). Metoda critică vine cu grila ei de măsurare, iar textul, volens-nolens, intră în parametrii prestabiliţi. Limbajul devine astfel un instrument, iar concluziile se revendică de la categoria definitivului. Pe de altă parte, metoda critică se hrăneşte din unicitatea experienţei raportării la text, din singularitatea fiecărui act de lectură, oricât de bine ancorat ar fi acesta în chingile teoriei, iar limbajul poate deveni – ne-au demonstrat cu supra de măsură poststructuraliştii – un spectacol în sine. Un spectacol construit în cheia aporiilor, a fluidizării/indeterminării limbajului şi a instabilităţii sensului. În care discursul critic lasă în urmă rigoarea metodologică (uneori şi textul literar), dedându-se unei etalări narcisiste a propriilor mecanisme de producere şi semnificare, devenindu-şi propriul obiect literar şi literaturizat.

A vorbi despre relevanţa metodei în cercetarea literară înseamnă a avea certitudinea faptului că metoda este, conform etimologiei, o cale, un drum de urmat spre… Spre ce? Care este destinaţia, care este obiectivul folosirii metodei? Folosim o metodă critică spre a… Problemele, dar şi răspunsurile (ce vor forma, ne place să credem, substanţa prezentei prelegeri) derivă tocmai din refuzul asumării acestei linearităţi, circumscrise, cumva metodei; refuz să cred că metoda e o cale de traducere a semnificaţiilor textului pentru un cititor sau de etalare a subtilităţii demersului interpretativ. Dacă ar fi doar asta, de multă vreme critica literară şi-ar fi demonstrat inutilitatea. Refuz să cred că metoda este doar o modalitate de a stoarce textul de sensuri şi de a le aranja într-o ordine poate aleatorie. Cred, în schimb, că metoda este chipul pe care îl ia textul; dacă orice lectură este o interpretare, dacă simpla povestire a textului este, deja, un demers hermeneutic, atunci orice metodă este aducerea textului din atemporal într-un prezent fulgurant, dar palpabil. Abia astfel critica devine formă a literaturii, nu diagnosticare şi inventariere.

A vorbi despre metodă înseamnă a avea conştiinţa faptului că toate conceptele pe care le folosim au o istorie; nu ne putem împăna lucrările cu termeni precum *discurs, receptare*, *simulare* etc, fără a avea conştiinţa paternităţii şi evoluţiei definirilor acestora. Chiar şi când lucrările noastre scrise nu menţionează clar acest lucru, poate şi din raţiuni practice, căci altfel stratificare accepţiunilor ar deveni o lucrare în sine, trebuie să plutească umbra poate neagră a sensului bine circumscris. Sau măcar adierea intertextualităţii. Căci este mare diferenţă dintre ceea ce înseamnă *receptare* în contextul teoriilor lui Jauss, faţă de ceea ce reprezintă ea pentru Norman Holland.

Metoda pune în dialog critica literară cu teoria şi istoria literară; spuneam că naratologia structuralistă ţine deja, în România, de teoria literară, adică a intrat în canonul critic. În acelaşi timp, metoda dă adesea substanţă istoriei literare, căci imaginea noastră asupra lui Sadoveanu e profund îndatorată modului în care îl descrie Alexandru Paleologu în *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. La fel, studiul *Creangă şi creanga de aur*, de Vasile Lovinescu, se impune nu neapărat prin dimensiunea conceptuală, nici măcar prin subtilitatea analizei literare – care lipseşte –, ci mai degrabă prin efectele sale, reuşind să modifice fundamental imaginea asupra unui scriitor clasic al literaturii române. Sau imaginea în cheie psihanalitică, pe care o construieşte Nicolae Balotă asupra lui Urmuz este deja o lectură critică clasicizată asupra bizarului autor.

Metoda este adesea prinsă între două idiomuri: a păstra limba ei, sau a da credit nelimitat textului, respectându-i şi etalându-i alteritatea. Greu cuantificabile sunt relaţiile dintre vocea criticului şi cea a textului; cât este unison, cât este sunet în canon şi câtă tăcere, a textului sau a interpretului. Conştient de aceste lucruri, Murray Krieger afirmă:

BDD-A28539 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:50 UTC)

> „În realitate însă, orice tentativă de realizare a unui sistem teoretic integral este zădărnicită de natura ambiguă a entităţilor şi experienţelor ce urmează a fi explicate" [Krieger, 1982: 30].

De aceea, orice critic poartă povara teoriei/metodei şi ştie că nu se poate debarasa de ea:

> „va trebui să facem efortul de a limita efectele teoriei asupra performanţelor critice particulare. Eul literar al fiecăruia dintre noi este conştient de tirania potenţială a teoriei şi manifestă prudenţă faţă de demersurile teoretice, ştiind că ele limitează aprioric experienţele literare pentru care am fi apţi" [Krieger, 1982: 36].

Astfel, metoda provoacă fiecare text, iar textul, la rândul său, este o provocare pentru limitele metodei. Nicio metodă de lecturare a textului nu se desăvârşeşte decât prin permanenta relaţionare cu textul literar. Sau, cum afirmă autorii Introducerii la volumul *Post-structuralist Readings of English Poetry*, Richard Machin şi Cristopher Norris,

> „este adesea dificil de diferenţiat lectura drept context pentru poem, de poem ca un context pentru un discurs ce pare a fi la cuţite cu convenţiile argumentării critice" [Machin, Norris, 1987: 4] (t.n.).

Cu cât este mai subtilă teoria, cu atât mai prezentă urma textului. De aici, ne putem pune întrebarea legitimă: ce/unde se naşte teoria? Ea ar putea fi reflectarea la rece, a posteriori, a trăirii în text.

Limitele metodei

Foarte riguroşi fiind, trebuie să începem cu accepţiunile acestui termen, limită. În matematică, termenul marchează punctul de care încerci să te apropii, neavând certitudinea, posibilitatea de a-l prinde, el continuând, impropriu spus, să se îndepărteze. În acest sens, metoda presupune iniţial o lectură stabilă, confortabilă, constituită cu elemente teoretice cunoscute: pot studia un scriitor evidenţiindu-i trăsăturile moderniste (şi aici pot lucra cu Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne,* dacă e poet), sau postmoderne, lucrez cu Linda Hutcheon, Ihab Hassan, Brian McHale sau, eventual, cu Mircea Cărtărescu. Pot opta pentru o abordare naratologică, Genette, Lindvelt, G. Prince sau Laura Ryan (dacă este un scriitor care jonglează deja cu forme ale literaturii digitale), pentru una psihanalitică sau una tributară teoriilor lecturii. Provocarea este adecvarea instrumentarului teoretic la operă. Până unde merge libertatea lecturii în raport cu textul? Dacă am fi fideli postulatelor teoriilor receptării, am spune că nici nu există text în absenţa receptării lui, deci drepturile lui sunt egale cu zero. Şi totuşi parcă nu aş da prea mult credit unei lecturi care încearcă să-mi demonstreze postmodernitatea *Ţiganiadei* lui Budai-Deleanu. Deşi studiul Mariei Ana Tupan, *Marin Sorescu şi deconstructivismul*, este fermecător. Pe de altă parte, nici principiului, zic unii, extrem de sănătos, al analizării textului în funcţie de contextul estic al vremii lui, nu pare totuşi foarte corect. Textul nu este doar litera pe pagină, el este o amplă instituţie ce funcţionează în timp, fiind şi suma lecturilor sale, inclusiv cele critice. Căci altfel, Caragiale ar fi rămas doar un scriitor realist, nicidecum modern, cum demonstrează Ioan Constantinescu, iar talentul de povestitor al lui Creangă ar fi fost mai degrabă intuit, decât demonstrat în maniera naratologică în care o face Ioan Holban în *Ion Creangă. Spaţiul memoriei.*

BDD-A28539 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:50 UTC)

Dar, mai mult decât acest lucru, decât lectura stabilă iniţială, mă interesează destabilizarea metodei, ce anume o zdruncină şi când devine ea inoperantă. Dacă aş fi un poststructuralist, aş spune, simplu, că sensul nu preexistă scriiturii, nici nu este moştenirea pe care scriitura o lasă; el se iţeşte într-un viitor etern proiectat, mereu amânat, nicicând palpat. De vreme ce nu există un înţeles (în accepţiunea pe care o dăduse Hirsch, în *Validity în Interpretation*, conform căruia înţelesul literar este absolut şi imuabil, rezistent la schimbările din istorie, eventual semnificaţiile variază) în text ce trebuie decriptat, textul critic însuşi scapă de sub controlul vigilent al criticului. Căci, cum spune Murray Krieger, pe critic „propriul său limbaj poate să-l înşele" [Krieger, 1982: 32]. Nu există o relaţie sclav-stăpân în raport cu limbajul, totul se (de)construieşte pe teritoriul etern mişcător al negocierilor. Sau, ca Derrida, aş vorbi despre o „diafanitate a sensului în dialogul în care ceea ce începi să scrii este deja citit, iar ceea ce începi să spui este deja un răspuns" [Derrida, 1998: 28]. Sau aş invoca un vers frecvent citat în studiile critice asupra metodei, "How can we know the dancer from the dance?" (*Among school children,* William Butler Yeats).

Dacă înţelegem prin *limită*, *graniță*, atunci ar trebui să avem în vedere întrepătrunderea disciplinelor, plasând termenul în sincronie. Intrarea în teritoriul studiilor literare a unor concepte, principii din domenii considerate îndepărtate de studiile literare, antropologia, economia, statistica, sociologia, a dat naştere unei interdisciplinarităţi nu neapărat benefice; ea a mai fost numită şi *metafizica chineză* (Mary Midgley), asta însemnând că este ca şi cum ai vorbi în chineză unor metafizicieni, iar chinezilor, despre metafizică. Ambele categorii de audienţă nu vor avea certitudinea faptului că te-au înţeles, dar nici siguranţa de a te contrazice. Căci acest tip de discurs, cum sintetizează Patricia Waugh, este, în acelaşi timp, prea tehnic, dar nu suficient de tehnic. Iar cea mai bună ilustrare mi se par a fi, în spaţiul românesc, cel puţin, abordările psihanalitice. M-am întrebat adesea cum privesc psihanaliştii practicieni încercările criticilor literari de a le mima jargonul; probabil la fel cum privim noi, foarte revoltaţi adesea, tentativele lor de a-l psihanaliza pe Eminescu, de pildă.

Dacă avem în minte perspective diacronice şi posibile limite şi delimitări temporale, observăm că nu există metodă în stare pură. Noi simplificăm şi vorbim despre formalism, structuralism, poststructuralism, teoriile receptării, critica psihanalitică, feminismul, critica marxistă. Chiar dacă aceste curente critice îşi definesc teritoriul în funcţie de principii constante, ele nu sunt diferenţiate la modul absolut. De fapt, chiar subtila lor întrepătrundere este provocatoare: formalismul prevesteşte deja structuralismul, iar acesta din urmă este luat cu asalt de poststructuralism. Feminismul, motivat de nobilele lui intenţii politice, nu se sfieşte să adapteze principii (post)/structuraliste, psihanalitice sau marxiste, convins că scopul scuză metisajul teoretic. Ca şi în cazul curentelor literare, puţini sunt teoreticienii ale căror texte se revendică în mod exclusiv de la ideologia unei singure abordări. Şi îl avem în minte pe Roland Barthes, iniţial cu texte clar structuraliste, studiile despre mit, în vreme ce *Plăcerea textului* este un exemplu clar de scriitură/teorie poststructuralistă. Iar acest lucru nu ţine de inconsecvenţa teoreticienilor, ci de complexitatea fenomenului literar, care cu greu se lasă prins într-o singură paradigmă interpretativă. În cele din urmă, nu există metodă în stare pură, oricât ne-am strădui să demonstrăm contrariul.

Metodele însele, deşi neagă adesea acest drept textului, sunt tributare unui context; în 1949, Wellek atrăgea atenţia asupra acestui lucru. Interesant este faptul că aceste mutaţii la nivelul raportării la textul literar, modificarea perspectivei asupra ce este şi ce ar trebui să fie literatura sunt, ele însele, sensibile la/ o reflectare a istoriei secolului XX. În plină revoluţie bolşevică, convinşi că literatura nu mai este emanaţia sufletului autorului, un document socio-istoric sau manifestarea unui sistem filosofic, formaliştii ruşi se retrag în spaţiul steril al literarităţii. La fel, Noua Critică americană, într-o ignorare plină de superbie

BDD-A28539 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:50 UTC)

a unui context agitat de lupta pentru drepturile civile, consideră textul ca singurul păstrător al valorilor etice şi culturale. Ulterior, scepticismul funciar al deconstructiviştilor zguduie din temelii fundamentele gândirii occidentale; sub tăvălugul negaţiilor, al incertitudinii şi al indeterminării intră, cum sintetizează Patricia Waugh, marile concepte (natură, identitate autonomă), gândirea carteziană, categoriile kantiene, naraţiunile hegeliene asupra istoriei.

De fapt, aceste metode critice au o miză mult mai amplă: la adăpostul aparent inofensivei critici literare şi prin variate încercări de a răspunde la întrebarea *Ce este literatura?*, sunt discutate principii filosofice complexe ce vizează *fiinţa* şi *existenţa*, *cunoaşterea subiectivă* şi cea *obiectivă*, *adevărul* şi *sensul*, *puterea* sau *libertatea*. Aceste curente critice nu pot fi rupte de amplele articulări teoretice care le alimentează şi care adesea le legitimează. O scurtă incursiune în istoria metodelor critice nu ne ajută doar să vedem cum se modifică perspectivele asupra textului, ci şi cum se perindă diferite modele dominante de cunoaştere. În cunoscuta sa lucrare *Teoria literară. O introducere*, Terry Eagleton (fidel formaţiei sale marxiste) demonstrează că în spatele fiecărei mişcări critice există anumite tipuri de climat social-istoric; de aceea, curentele critice traduc, în esenţă, ezitările fiinţei umane, care fie fuge de Istorie, refugiindu-se în abstractul (sensibil sau nu) al literaturii – cum procedează *formalismul*, *New Criticism* sau *structuralismul* –, fie rămâne să o înfrunte, în speranţa schimbării ei, cum se întîmplă în *marxism*, *feminism* etc.

A vorbi despre limitele metodei în critica literară presupune implicit interogarea modului în care literatura însăşi îşi naşte teoriile, o interogare a legitimităţii discursurilor critice şi, de ce nu, a eşecului permanent al criticii literare; într-un articol despre rolul poeziei *Floare albastră* în ansamblul creaţiei eminesciene, Vladimir Streinu, justificând metoda de lucru şi adecvarea ei la concepţia poetică eminesciană[2], observa imposibilitatea criticii textuale de a ajunge la *spaţiul de concepţie*:

> „care se întinde de unde nu putem şti pînă în momentul consemnării manuscripte […] În zona subterană a germenilor conştiinţei artistice nimeni n-a pătruns din afară, însăşi autoanaliza cea mai lucidă (Novalis, Edgar Poe, Baudelaire, Valéry) fiind respinsă în devieri felurite" [Streinu, 1976: 272].

Căci inventariind produse literare, ne scapă chiar originea literaturii. Care se sustrage nu doar lecturii critice exterioare şi autoscopice, ci creatorului însuşi, scindat la rândul său în autor şi critic.

Cât de utilă este, practicată la modul absolut, o metodă critică e greu de spus; reţinem totuşi ideile lui Paul Cornea, care surprinde cu acurateţe impasul ce pare a domina lumea metodelor critice:

> „Dacă fiecare metodă caută adevărul şi dacă atâtea metode diferite încearcă să-l ofere, atunci din două una: ori adevărul e intangibil şi-n acest caz toate metodele sunt zadarnice, ori în artă nu există *un adevăr, ci adevăruri*, iar acestea pot fi atinse pe orice cale şi-n acest caz nu e nevoie de cunoaşterea tuturor metodelor – una singură e suficientă (eventual aceea pe care, mai mult sau mai puţin spontan, o şi folosim)" [Cornea, 1988: 252].

[2] Articolul, dincolo de meritele remarcabile de a lectura intertextual creaţia eminesciană prin prisma unui singur text poetic, e un model de relaţionare critică, deloc forţată şi temeinic justificată cu textul literar; înainte de a prezenta metoda, criticul demonstrează cât de adecvată este metoda scrisului eminescian şi concepţiilor poetului, într-o gradată apropiere de textul literar.

BDD-A28539 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:50 UTC)

În absenţa metodei, textul ar fi prea singur şi pândit de riscurile univocităţii. Metodele critice formează o pestriţă suită ce pune textul în valoare, îi surprinde vârstele, frustrările şi emfaza, îi adaugă lecturile istorice şi ale istoriei sale, îi consolidează statul de reper esenţial în cultura umanităţii.

BIBLIOGRAFIE

*** 1987. *Post-structuralist Readings of English Poetry*, editat de Richard Machin, Christopher Norris, CUP Archive.

Bauerlein, Mark, 1997. *Literary criticism: an Autopsy*, University of Pennsylvania Press.

Cornea, Paul, 1988. *Introducere în teoria lecturii*, Bucureşti, Editura Minerva,

Derrida, Jaques, 1998. *Forţă şi semnificaţie*, în *Scriitura şi diferenţa*, traducere de Bogdan Ghiu şi Dumitru Ţepeneag, prefaţă de Radu Toma, Bucureşti, Editura Univers.

Eagleton, Terry, 2008. *Teoria literară. O introducere*, traducere de Delia Ungureanu, Iaşi, Editura Polirom.

Krieger, Murray, 1982. *Teoria criticii*, traducere şi prefaţă de Radu Surdulescu, Bucureşti, Editura Univers.

McDonald, Ronan, 2007. *The Death of the Critic*, Bloomsbury Academic.

Petroşel, Daniela, 2015. *Ficţiunea metodelor critice*, Iaşi, Editura PIM.

Streinu, Vladimir, 1976. *Eminescu. Arghezi*, ediţie alcătuită şi prefaţă de George Muntean, Bucureşti, Editura Eminescu.

Waughn, Patricia, 2006. *Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide*, Oxford University Press.

BDD-A28539 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:50 UTC)